

4. Огуй О.Д. Лексикологія німецької мови. Lexikologie der deutschen Sprache : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / Oguj O.D. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 416 с.

5. Zeit : Die Zeit. – 2009 – 2014. Режим доступу : <http://www.zeit.de>

Н. Школьна
(Івано-Франківськ)

ОМОНИМІЯ ТЕРМІНІВ НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ПРОМИСЛОВОЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ

У статті розглядаються принципи розмежування явищ полісемії та омонімії. З'ясовано причини виникнення термінів-омонімів у німецькій мові промислової автоматизації, приведена класифікація омонімів, а також встановлено їх кількісні показники.

Ключові слова: полісемія, омонімія, термін, терміносистема, семантичний зв'язок.

В статье рассматриваются принципы разграничения явлений полисемии и омонимии. Установлено причины возникновения терминов-омонимов в немецком языке промышленной автоматизации, приведена классификация омонимов, а также определены их количественные показатели.

Ключевые слова: полисемия, омонимия, термин, терминсистема, семантическая связь.

The article deals with principles of differentiation of polysemy and homonymy phenomena. The reasons for appearing homonym terms have been determined in the German language of industrial automation and classification of homonyms and their quantitative characteristics are shown as well.

Key words: polysemy, homonymy, term, term system, semantic link.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний етап розвитку термінознавства потребує ретельного дослідження спеціальної лексики розвинутих мов, на що вказує С.В. Гринев-Гриневич, зазначаючи, що «спеціальна лексика в більшості областей знань не являє собою впорядкованої системи, котра відповідала б сучасному рівню науки і запитам практики» [6, с. 5]. **Актуальність** цього дослідження зумовлена відсутністю системного вивчення явища омонімії у німецькій термінології промислової автоматизації та необхідність унормування термінологічних одиниць, уточнення їх значень, що сприятиме усуненню непорозумінь під час застосування термінів фахівцями та студентами. **Мета студії** – дати загальну характеристику омонімів та розглянути причини їх виникнення у термінології; розглянути та узагальнити принципи розмежування полісемії та омонімії; визначити основні види утворення термінів-омонімів у німецькій субмові промислової автоматизації. **Об'єктом дослідження** виступає термінологія сучасної фахової мови промислової автоматизації, представлена у словниках (Немецко-русский (основной) словарь: ок. 95 000 слов [14]; Кокорев Л.А. Немецко-русский словарь по автоматике и технической кибернетике [10]; Technik-Wörterbuch Informatik English Deutsch Französisch Russisch (mit etwa 25 000 Wortstellen) [20]). **Предмет дослідження** становить явище омонімії термінологічних одиниць у німецькій терміносистемі промислової автоматизації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Питання виникнення та дослідження омонімії у лінгвістиці розглядаються у численних роботах українських і російських лінгвістів, зокрема Ю.С. Маслова [13], С.В. Гринева-Гриневича [6], О.Д. Огуя [15], С.В. Кійко [8, 9], С.О. Кантеміра [6] тощо. Оскільки явища омонімії і полісемії тісно взаємопов'язані між собою і не існує єдиного погляду на розмежування цих процесів, дискусія у мовознавстві щодо критеріїв визначення статусу омонімів і полісемантів триває впродовж багатьох років. Як зазначає С.В. Кійко «основна причина полягає в тому, що наявність омонімії суперечить логічності мови, раціональній цілеспрямованості мовного знака і значення» [9, с. 41].

За визначенням Ю.С. Маслова омонімія – це тотожність звучання двох чи декількох різних слів [13, с. 107]. О.О. Селіванова визначає омонімію як «збіг в одній знаковій формі кількох не пов'язаних між собою значень, причому кожне значення фіксується в окремій лексемі» [17, с. 425–426].

Питання щодо критеріїв розмежування омонімії та полісемії є багатограним і складним. Так, Л.О. Симоненко досліджуючи полісемію та омонімію, вважає, що полісемія упорядковує

терміни всередині терміносистеми, тобто формує її ядро, лексична омонімія належить до процесів, які упорядковують номінативні одиниці терміносистеми і цим зв'язують її з іншими науковими системами [18, с. 46].

Л.А. Булаховський визнає омонімію негативним явищем і зазначає, що «абсолютної межі між багатозначністю й омонімією слів немає, оскільки й багатозначні за своїм походження слова з плином часу фактично, з утратою мовцями колишнього зв'язку значень, можуть перетворюватись для нас в омоніми» [3, с. 48]. Цієї ж думки дотримується і С.В. Гринев-Гриневич, вказуючи, що в термінології «поширені такі негативні явища, як омонімія, різноманітне тлумачення термінів представниками різних шкіл і напрямків» [6, с. 5–6].

Схематично полісемія зображується двома лініями, які виходять з однієї точки, що вказує на спільне вихідне значення та значеннєву залежність (див. рис.1). Лексична омонімія представлена двома паралельними лініями, що віддзеркалює відсутність семантичних зв'язків між словами (див. рис. 2) [1, с. 33].

Рис. 1 Відношення полісемії

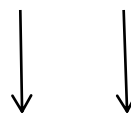

Рис. 2 Відношення омонімії

Розмежовуючи полісемію та омонімію, лінгвісти виокремлюють процес переходу від полісемії до омонімії, зазначаючи при цьому такі критерії: словотвірна активність, синтаксичні ознаки. О.С. Селіванова вважає, що «у більшості випадків відмінність словотвірних парадигм, синтаксичної сполучуваності й функцій у реченні різних значень не є показниками семантичного розходження слів одного фонетичного та графічного вигляду. У сучасній когнітивній лінгвістиці таке розмежування проводиться на підставі структур знань про позначене й наявності реляцій між їхніми складниками» [17, с. 426].

Т.М. Великода виділяє три підходи щодо розмежування полісемії та омонімії:

- лінгвістичний (загально лінгвістичний чи онтологічний, при якому враховують ступінь семантичних відмінностей денотатів і сигніфікатів слововживань);
- методологічний (при якому процеси семантичної термінологізації диференціюють як семантична спеціалізація, модуляція і деривація);
- когнітивно-лінгвістичний, який задіює відповідні поняття і терміни, об'єктивуючи мовну і ментальну іпостасі такої діалектично єдиної сутності як мовленнєва діяльність індивіда [4, с. 35–36].

С.О. Кантемір пропонує розглядати проблематику розмежування омоніміє та полісемії у трьох напрямках: фундаментальному (теоретичному), прикладному аспектах і у площині живого мовлення, обґрунтовуючи неспівмірними результатами спостережень за полісемією й омонімією у виокремлених площинах [7, с. 104].

Науковці визнають, що межа між полісемією та омонімією нечітка [16, с. 42]. Через те, що перехід багатозначності в лексичну омонімію є живим процесом, тому між цими явищами немає і не може бути абсолютної межі [2, с. 45].

Г.І. Кузьменко узагальнює підходи мовознавців щодо визначення омонімії. За першим підходом омонімами називають лише такі однозвучні слова, які завжди були різними за формою й тільки в процесі історичного розвитку збіглися між собою у звучанні внаслідок різних фонетичних та інших причин. Решта ж випадків, коли однакова матеріальна, звукова форма набуває різного змісту, вважається явищем полісемії слів [12, с. 3]. Прихильники другого визначення вважають, що омоніми – різні за походженням слова, які через певні історичні причини збіглися за звучанням. І ті випадки, коли втрачається семантичний зв'язок між значеннями полісемічного слова, даючи право на існування двом абсолютно новим словам [12, с. 3].

У нашому дослідженні ми розглядаємо омоніми як слова/термінологічні одиниці, які виникають в результаті втрати семантичних зв'язків у полісемантичному слові чи випадково збігаються.

За О.В. Суперанською, основними джерелами омонімії є:

- 1) розмежування двох чи декількох значень багатозначних слів, дивергенція;
- 2) зміна слів, які раніше звучали по різному – їх конвергенція;
- 3) запозичення з різних джерел, кальки, переклади» [19, с. 45].

Традиційно омоніми виділяють за такими критеріями:

1. Семантичний. Характерне існування внутрішнього мотивованого зв'язку між співзвучними лексемами при полісемії і відсутність – при омонімії. Аналіз семантики прикладів підтверджує омонімічні відношення між ними. Наприклад, **Muff** – I. затхлість, затхлий запах, II. муфта (хутрова), III. техн. муфта [14, с. 609]; **Muffenregler** – регулятор з муфтою; **Muffigkeit** – плісень, затхлість. **Masche** – I. 1) петля, ячейка, 2) отвір, II. 1) метод, спосіб, 2) трюк, витівка [14, с. 638] I 1 рег. (замкнутий контур) 2 ланка (ланцюга) [10, с. 261] *mit einer Maschen zum Ziel kommen* – досягнути цілі іншими способами; *laufmaschenfest, laufmaschensicher Maschenstrom* – той, що не розпускається, міцний (про трикотаж); – контурний струм, струм у замкнутому ланцюгу.

2. Словотвірний. Утворення різних словотвірних рядів при використанні різних словотвірних ресурсів. **Bande** f =, -n I банда; шайка II I борт, стінка 2 фіз. смуга (спектру) 3 текст. брак (тканини) III множ. від **Band** томи (книг) IV [147, с.127].

3. Синтаксичний. Різні словосполучення утворюються омонімами. **Steuer** I 1 податок 2 податкове управління II кермо, штурвал [14, с. 807].

4. Лексичний. Омоніми утворюють різні синонімічні ряди. **Puffer** I техн. 1 буфер 2 амортизатор II оладка [14, с. 676] **Zwischenspeicher** – буферний накопичувач; **Kartoffelpuffer** – оладка з картоплі.

5. Тематичний. Омоніми відносяться до різних тематичних груп та терміносистем. **Wechsel** I 1 зміна, змінювання 2 зміна, чергування 3 розмін (грошей) 4 міна, обмін 5 заміна (гравців) 6 передача естафети 7 мислив. стежка звірів II комерц. вексель [14, с. 947] **Messer** I ніж II вимірювальний пристрій [14, с. 592].

Науковці виділяють три типи термінів-омонімів: зовнішньосистемні, міжгалузеві (міжсистемні) та внутрішньогалузеві (внутрішньосистемні).

Зовнішньосистемні омоніми – терміни, співзвучні із загальноновживаними словами. Причиною їх виникнення є розмежування термінів, які утворились шляхом метафоризації загальноновживаних лексем. Критеріями для визначення термінів зовнішньосистемними омонімами вважаються чітка визначеність термінів у сфері функціонування, відсутність зв'язків між значеннями термінів і значеннями співзвучних їм загальноновживаних слів. Розглянемо як приклад **Bus** m -ses, -se I автобус II вичисл. шина (комп'ютера) [14, с.195]. Обидва терміни належать до різних синонімічних рядів, порівняємо: I **Elektro-Hybrid-Bus** – автобус з комбінованим приводом, **Standard-Linien-Bus** – маршрутний міський автобус, **mehrstöckiger Bus** – багатопверховий автобус; II **Digital Data Bus** – цифрова шина, **Dateneingabe-Bus** – вхідна інформаційна шина.

Міжгалузевими омонімами вважаються терміни, які характеризуються двома обов'язковими ознаками – наявністю різних дефініцій і функціонування у різних терміносистемах. Наприклад, термін **Bug** m -(e)s, -e використовується зі значеннями I ніс; носова частина (корабля, човна, літака); II лопатка (у тварин); сустав; (у тварин); [14 с. 192] III згин, викривлення IV брит. програмна помилка; апаратна помилка, яка приводить до збою комп'ютера V радио. виброплекс; двусторонній телеграфний ключ [14, с. 1005]. До міжгалузевих належить також термін **dämpfen**, який у загальній мові має значення I зменшувати; тушити (полум'я) 2 приглушити, заглушити (звук) 3 пом'якшувати (фарби, тони) водночас у технічній термінології цей термін означає 4 тех. амортизувати 5 притупляти, заглушити (біль) 6 стримувати. Термін **dämpfen** відомий у кулінарії зі значенням II I парити, тушкувати (м'ясо), а також у текстильній промисловості як 2 текст. декатирувати [14, с. 202].

Внутрішньосистемна омонімія виникає при наявності співзвучних термінів, які використовуються для позначення понять однієї галузі. Прикладів внутрішньомовної омонімії виявлено два: **Pneumatik** I тех. пневматика II пневматична шина, камера з покриттям [14, с. 666]. **Auslese** I вибірка II зчитування [10, с. 53].

За результатами аналізу нашої вибірки ми отримали 82 терміни-омоніми, 74 серед яких становлять мають два значення, 6 омонімів мають по три значення, по одній лексемі з 4 та 5 значеннями. Більшість омонімів іменники 65 (79%) і дієслова 17 (21%), що підкреслює домінування іменникової омонімії щодо частинимовного вираження. Оскільки розрізняють повні та неповні омоніми [11, с. 199], то можна виділити 45 повних і 20 неповних омонімів, а саме: 19 іменників двох родів і один трьох родів **Null** I f 1 нуль 2 нуль, нікчема II m, n карт. мізер [14, с. 638] **Null** f I 1 нуль 2 нульова точка [10, с. 293]. Серед виокремлених омонімів 37 пар однозначних, у 37 один термін однозначний, інший – багатозначний і 8 пар мають всі

багатозначні слова. У переліку вибраних омонімів присутні запозичення з латини, наприклад, *Deklination I грам. відмінювання II фіз. (магнітне) відхилення [14, с. 209]*, *Kredit I н бухг. кредит II т кредит; довіра [14, с. 533]*, грецької *Pneumatik I ф тех. пневматика II т пневматична шина, камера з покриттям [14, с. 666]*, англійської мов, наприклад, *Charge I ф 1 військове звання, посада 2 студ. член правління студентської корпорації 3 австр. група нижчих звань (сфрейтор, капрал) 4 театр. другорядна характерна роль II ф 1. тех. шихта 2 партія товару [14, с. 196]*, *Run I т ажіотаж (при купівлі товарів); біржева паніка [14, с. 713] II т прогон, запуск [20, с. 468]*.

Явище омонімії також властиве для аббревіації. Найбільше виявлено скорочень з двома значеннями – 28, з трьома значеннями – 6, одне скорочення має 9 значень: *T [Taste] [Temperatur] [Thermistor] [Tonband] [Träger] [Trägerfrequenz] [Transistor] [Trennlage] [Triode]*.

Слід зазначити, що явище омонімії ускладнюється полісемічними відношеннями, що доводить існування внутрішньої полісемії у термінів-омонімів. Так, наприклад, *Schale I ф 1 шкарлупа; шкірка; оболонка 2 панцир, раковина 3 буд., тех. оболонка, 4 очистки, лушпиння 5 розм. наряд II ф 1 плоска ваза; глибоке блюдо 2 чаша ваг 3 мед. фото кюретка 4 тех. вставка (підшипника) 5 терит. чашка (для кави, чаю) 6 мисл. копита (диких тварин) [14, с. 724]* ілюструє наявність явища омонімії, ускладненого полісемічними відношеннями.

Погоджуємось з Б.М. Головіним, що найбільш поширеною в термінології є міжгалузева омонімія [5, с. 52]. Дані проведеного аналізу нашої вибірки підтверджують, що у термінологічній системі промислової автоматизації переважають міжгалузеві терміни – 50 (61%). Зовнішньосистемні терміни-омоніми налічують 30 пари (37%), внутрішньосистемні терміни – 2 (2%).

Основна характерна риса омонімів заключається в тому, що це факти різних семантичних полів. Це перешкоджає їх зіткненню у подібних контекстах. Таким чином, сам факт існування омонімів не може служити перешкодою для правильного розуміння тексту [19, с. 46].

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що оскільки термінологічна система німецької фахової мови промислової автоматизації взаємодіє як з терміносистемами суміжних наук, так і загальноживаною лексикою, підпорядковується законам розвитку та функціонування загальнолітературної мови, тому явище омонімії властиве німецькій терміносистемі промислової автоматизації, однак не є розповсюдженим. У термінології переважають міжгалузеві та зовнішньосистемні омоніми. Найпродуктивнішими омонімами є іменники. Значна частина існуючих омонімів ускладнюється полісемантичними зв'язками.

Перспективним вважаємо подальше дослідження парадигматичних відношень, а саме явищ гіпонімії та метонімії термінологічних одиниць у термінології фахової мови промислової автоматизації.

Список літератури

1. Абаев В.И. О подаче омонимов в словаре / В.И. Абаев // Вопросы языкознания. – 1957. – № 3. – С. 31–43.
2. Білка О.Л. Явище полісемії та лексичної омонімії в біологічній термінології української мови / О.Л. Білка // Науковий вісник Кіровоградського національного університету. Філологічні студії. – Вип. 9. ч. 1. – 2013. – С. 43–46.
3. Булаховский Л.А. Введение в языкознание : [уч. пособ. для ун-тов и пед. ин-тов] / Л. А. Булаховский. – М. : Учпедгиз, 1953. – Ч.2. – 178 с.
4. Великода Т.Н. Вестник НГУ. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2012. – Том 10, выпуск 1 : Введение в языкознание : [уч. пособ. для ун-тов] – 121 с.
5. Головин Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах : [Учеб. пособие для филол. спец. вузов] // Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. – М. : Высшая школа, 1987. – 104с.
6. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / С. В. Гринев-Гриневич. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 304 с.
7. Кантемір С.О. Полісемія vs. Омонімія : труднощі розмежування / С. О. Кантемір // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С. 104–107.
8. Кійко С.В. Омонімія в мові і мовленні. Монографія / С.В. Кійко. – Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. – 544 с.
9. Кійко С.В. Частининомовний розподіл омонімів у сучасній німецькій мові. / Кійко С.В. // Національний вісник національного університету імені Лесі Українки; [редкол.: Г.Л. Аркушин та ін.]. – Філологічні науки, Мовознавство. – Ч.2. – Луцьк, 2011. – №3. – С. 41–47.

10. Кокорев Л.А. Немецко-русский словарь по автоматике и технической кибернетике / Л.А. Кокорев. – М. : «Русский язык», 1978. – 560 с.
11. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : підручник / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
12. Кузьменко Г.І. Омонімія : аспектологія, проблематика філологічна розвідка з лексики та стилістики / Г.І. Кузьменко. – К. : Київський ун-т, 2000. – 36 с.
13. Маслов Ю.С. Введение в языкознание : [Учеб. для филол. спец. вузов. - 2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1987. – 272 с.
14. Немецко-русский (основной) словарь : ок. 95 000 слов. – М. : Рус. яз., 1992. – 1040 с.
15. Огуй О.Д. Системно-квантитативні аспекти семантики та полісемії = System-quantitative Aspekte der Semantik und Polysemie : [Навч. посіб. з лексикології] / О. Д. Огуй; Чернів. держ. ун-т ім. Ю.Федьковича. - Чернівці : Рута, 1998. – 118 с.
16. Ольшанский И.Г. Лексикология : современный немецкий язык [Учебник для студ. ливв. фак. высш. учеб. заведений] / И.Г. Ольшанский, А.Е. Гусева. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 416 с.
17. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
18. Симоненко Л.О. Біологічна термінологія: формування та функціонування : [Навчальний посібник] / Л.О. Симоненко. – Умань : РВЦ «Софія», 2006. – 104 с.
19. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории // А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева / отв. ред. Т.Л. Канделаки. – Изд. 6-е. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
20. Technik-Wörterbuch Informatik English Deutsch Französisch Russisch mit etwa 25 000 Wortstellen / von Erich Bürger. – Berlin : Verl. Technik GmbH, 1990. – 572 S.

Б. Шуневич
(Львів)

ВЗАЄМОДІЯ СТУДЕНТА І ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПРАКТИК

У статті розглянуто досвід організації взаємодії студент – викладач під час дистанційного проведення практики зі студентами першого курсу напряму підготовки «Філологія» кваліфікації «Перекладач» у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності у порівнянні з проведенням традиційної практики.

Ключові слова: взаємодія студент – викладач, дистанційна організація проведення практики

В статті рассмотрен опыт организации взаимодействия студент – преподаватель во время дистанционного проведения практики со студентами первого курса направления подготовки «Филология» квалификации «Переводчик» во Львовском государственном университете безопасности жизнедеятельности по сравнению с проведением традиционной практики.

Ключевые слова: взаимодействие студент – преподаватель, дистанционная организация проведения практики.

Types of cooperation between lecturer, student and educational materials as well as the results of their cooperation within higher school during distance learning are investigated in many papers of foreign and home researchers.

The article deals with an experience of student-lecturer cooperation during distance organization of internship for the first-year students specializing in translation in comparison with the traditional one at Lviv State University of Life Safety (LSU LS). Traditional internship for the LSU LS students is provided as follows: the two-week internship at the end of the first-year of studying; three-week teaching internship on the bases of the Main Departments of State Emergency Service (SES) of Ukraine in different regions of our country as well as higher educational and research institutions in the system of SES of Ukraine at the end of the second-year of studying; three-week industrial internship on the basis of foreign and home translation companies at the very end of the third-year of studying. During a traditional internship, lecturers of the Department of foreign languages and technical translation, representatives of regional, district departments of SES, workers of translation companies help students at the University, departments of SES or translation companies. The additional 18-week internship for the first-year students was provided distantly at Lviv State University of Life Safety in January 2015 because of military events in Ukraine. Some students and lecturers were in Lviv, some – far beyond Lviv and Ukraine. During the distance internship, mobile telephones, a mailing list, Skype were used for providing tasks of the distance internship in time. At the disposal of students and lecturers there were also possibilities for using a webinar, videoconferencing and Virtual University.

Key words: student – lecturer cooperation, distance organization of practice.